

LGBTİ'LERE YÖNELİK AYRIMCILIĞI TARİHSEL VE POLİTİK TEMELDE KAVRAMAK

Remzi ALTUNPOLAT
Kaos GL

Özet

LGBTİ (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans, İnter-seks)'lere yönelik ayrımcılık/dışlanma tarihsel, kültürel ve iktisadi egemenlik ilişkilerinin bir neticesidir. Bu bağlamda LGBTİ'lerin maruz kaldıkları ayrımcılık biçimleri ve dışlanma pratikleri ile homofobi, bifobi, transfobi gibi önyargı, korku ve nefrete dayalı tutumlar; toplumun heteroseksist ideoloji ve heteronormatif sistem doğrultusunda politik örgütlenişinden bağımsız olarak ele alınmaz. Heteroseksizm, karşı cinsten bireyler arasında ilişki ve pratikleri ifade eden bir cinsel yönelim olan heteroseksüelliği "normal", ve "meşru" yegâne cinsel kimlik olarak gören, heteroseksüellik dışındaki cinsel yönelim ve cinsel kimlikleri yok sayan ya da ikincilleştiren ve düşmanlaştıran bir ayrımcılık ideolojisidir. Heteronormativite ise, heteroseksüelliğin doğal ve toplumsal norm olarak kabulünden hareketle bir toplumdaki bütün bireylerin heteroseksüel olarak varsayıldığı, tüm kavram ve kurumlar ile sosyo-kültürel yapının bu varsayım etrafında şekillendiği, günümüzde ataerkil kapitalizmle içe içe geçmiş bir iktidar sistemidir. Eve Kosovsky Sedgwick'in tespitinden hareketle ifade edilecek olunursa; modern kapitalist toplumun herhangi bir veçhesini, eşcinsel ve heteroseksüel tanımlarının eleştirel bir çözümlemesini kapsamadan anlama girişimlerinin tümü sadece eksik değil, özünde hasarlı kalmaya mahkûmdur.

Anahtar sözcükler: LGBTİ, heteroseksizm, heteronormativite, ayrımcılık, homofobi.

Understanding the Discrimination against LGBTIs in Historical and Political Context Abstract

Ostracism/discrimination targeting LGBTIs (lesbian, gay, bisexual, transgender, intersex) is the result of historical, cultural and economic power relations. In this context, the types of discrimination, the practices of exclusion and the attitudes,

such as homophobia, biphobia, transphobia, stemming from prejudice, fear and hate, to which LGBTIs are exposed cannot be addressed without taking the heterosexist ideology and the algorithm of heteronormative system design into consideration. Heterosexism is a discrimination ideology that considers heterosexuality, which is the only orientation implying the relationships and practices between opposite sexes, as the only "normal", "legitimate" sexual identity; ignores or subordinates the sexual orientations and identities other than heterosexuality and creates enmity against them. As for heteronormativity, it is a power regime, intertwined today with patriarchal capitalism, in which, based on the notion that heterosexuality is the natural and social norm, all individuals in a society are assumed to be heterosexuals; all concepts and organizations and socio-cultural structures are shaped around this assumption. With reference to Eve Kosovsky Sedgwick's assessment; all attempts to understand any aspect of modern capitalist society without the critical analysis of the definitions of homosexuality and heterosexuality would not only be deficient but would also be substantially damaged.

Key words: LGBTI, heterosexism, heteronormativity, discrimination, homophobia.

Giriş

Bugün kısaca Eşcinsel (Lezbiyen, Gey), Biseksüel, Trans (Travesti, Transeksüel, Transgender, Trans Kadın/Erkek), İnterseks, Queer gibi terimlerle ifade edilen ve kısaca LGBT, LGBTT, LGBTİ, LGBTQ, LGBTİQ ya da LGBTİ+ şeklinde kullanılan, hegemonik cinsel kimlik olarak kurumsallaşmış heteroseksüellik dışındaki cinsel kimliklere dair kavramlaştırma çabaları ve tanımlar aslında son iki yüzyılda gelişmiş, modernizme ait kavram ve tanımlardır. Kuşkusuz bugün eşcinsellik, biseksüellik yahut transeksüellik olarak adlandırılan cinsellikler, insanlık tarihinin en başından itibaren

farklı toplumlarda farklı isimler altında var olmuş, kimisinde kısmi olarak hoş görülmüş ya da kayıtsız kalmış, kimisinde ise yasaklanmış ya da zulme uğramış pratikler ve hallerdir. Modernizm, heteroseksüellerden tamamıyla farklı, normal olmayan, sapkın, patolojik ve tedavi edilmesi gereken türler olarak eşcinsel, biseksüel ve transeksüel kimlik kategorilerini yaratmıştır. Bu anlamda LGBTİ kavramları evrensel ve tarih aşırı kavramlar değildir. Tam da bu bağlamda modern tıp eşcinselliğin, biseksüelliğin ve transeksüelliğin biyolojik, genetik ya da mental nedenlerini araştırmaya çalışırken modern sosyal bilimlerde söz konusu cinselliklerin sosyo-kültürel ortaya çıkış süreçlerini açıklamaya çalışmaktadır. Oysa heteroseksüellik norm olarak o kadar kanıksanmıştır ki handiyse hemen hemen hiç sorgulanmamış, son dönemlere kadar bilimsel araştırmalara konu edilmemiştir. Sadece eşcinselliğin, biseksüelliğin, transeksüelliğin nedenlerini ve ortaya çıkış süreçlerini ön plana çıkartmak, heteroseksüelliğin üstünde konuşmayı gerektirmeyecek sıradan, doğal ve istikrarlı bir kimlik olduğu kurgusuna dayanır (1,2). Dolayısıyla LGBTİ'lerin dışlanması ve ötekileştirilmesi fobilere dayalı ayrımcı muameleler olmanın ötesinde toplumun heteroseksist temelde politik ve kültürel olarak örgütlenmesine ilişkin ideolojik-sistemik bir sorundur.

Temel Bazı Kavramlar

Cinsiyet (bedensel/biyolojik cinsiyet/sex):

Kadın ve erkeği tanımlayan biyolojik ve fizyolojik özelliklerdir. Kişinin doğduğu anda tanımlanan, üreme organlarına bakılarak ona verilen kadın ve erkek kimliğidir. Genellikle bir insanın penis, testisler, vajina, rahim, hormonlar, sperm ya da ovum (yumurta) üretebilme, doğurganlık yetisi ve benzeri biyolojik/anatomik özellikleri üzerinden tanımlanır. Çok kolay bir şekilde belirlenebilecek bir kavram olarak görülmesine rağmen aslında kesin sınırları daha karmaşıktır.

Toplumsal Cinsiyet (Gender): Farklı kültürlerde, farklı coğrafyalarda ve farklı tarihsel zamanlarda toplumsal olarak inşa edilmiş ve kadınlar ile erkeklere yüklenmiş roller, nitelikler, davranışlar, aktiviteler ve sorumluluklar bütünüdür ifade eder. Her iki cinse ait bu tür özellikler ve davranış örüntüleri; aile, arkadaş çevresi, din, gelenek, eğitim, ordu, medya, çalışma hayatı, piyasa gibi toplumsal

ve kültürel kurumlar ekseninde şekillenmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkeğin toplum içindeki farklı rollerini, sosyal konumlarını, ekonomik ve politik güçlerini yansıtır ve aynı zamanda tüm bunları etkiler.

Cinsiyet Kimliği: Bireyin kendini hangi cinsiyet üzerinden algıladığı, tanımladığı, hangi cinsiyete ait hissettiği ve hangi cinsiyetle özdeşleştirdiği ile ilgili bir kavramdır. Cinsiyet kimliği bireyin, doğumdan itibaren kazandığı biyolojik cinsiyetle uyumlu olsun ya da olmasın, dış görünüşünde yahut bedensel işlevlerinde tıbbi, cerrahi veya başka yöntemlerle gerçekleştireceği iradi değişiklikleri de içerecek biçimde giyiminde-kuşamında, söz ve davranışlarında, ait olduğu cinsiyete uygun olarak yaşamasına atıfta bulunur.

Toplumsal beklentiler, bedensel/biyolojik cinsiyet ve cinsiyet kimliğinin birbiri ile uyum içerisinde olması yönündedir. Ancak bu ikisi birbiriyle her zaman örtüşmek zorunda değildir. Birey kendisini bedensel cinsiyetinin dışında/ötesinde algılayıp, tanımlayabilir ve buna uygun bir yaşantı sürmek isteyebilir. Bedensel cinsiyet ile cinsiyet kimliğinin örtüşmediği bu duruma "trans" denilmektedir. Bedensel cinsiyeti dişil olan biri kendini erkek (trans erkek), bedensel cinsiyeti eril olan biri kendini kadın (trans kadın) olarak algılayarak bu doğrultuda adlandırabilir. Diğer yandan birey, kendini kadın ya da erkek olarak algılamayıp, bu kimliklerin dışında kendini var etmeyi arzu edebilir.

Cinsel Yönelim: Belli bir cinsiyetteki bireye karşı süregelen duygusal, romantik ve cinsel çekimi, arzuyu, yönelişi ifade eder. Cinsiyet kimliği kişinin kendini hangi cinsiyetten hissettiği ile ilgiliyken, cinsel yönelim hangi cinsiyete ilgi duyduğu ile ilgilidir. Özel cinsel ilgi ve arzunun hangi cinsiyete yöneldiği, hangi cinsiyetle ilgili duyuların cinsel heyecan ve uyarılmaya neden olduğu cinsel yönelimin çekirdeğini oluşturmaktadır. Yönelim kişinin kendi cinsine yönelik olduğunda "eşcinsel", diğer cinse yönelik olduğunda "heteroseksüel", her iki cinse yönelik olduğunda "biseksüel" olarak adlandırılır (3,4,5).

Bu noktada önemli bir hususa değinmekte fayda var: Cinsel yönelim ibaresi yerine "cinsel tercih" ibaresinin kullanımına gündelik yaşamda oldukça yaygın biçimde rastlanmakta, hatta muhalif kesimlerde bile sorgulanmadan, doğallığında

ağızdan çıkan bir sözmüş gibi dolaşıma sokulmaktadır. Ancak LGBTİ Hareketi, cinsel yönelimin bir seçim, bir tercih olmadığını, insanların bilerek, isteyerek cinsel yönelimlerini seçmediklerini, arzu edildiğinde, kaçınıldığında yahut tıbbi tedavi görüldüğünde eşcinselliğin heteroseksüelliğe dönüştürülemeyeceğini özellikle vurgulamaktadır.

Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyeti Sorgulamak

Yukarıda kısaca ifade edilmeye çalışıldığı gibi cinselliğe dair literatürde cinsiyet (sex) sıklıkla kadın ile erkek arasındaki biyolojik-anatomik farklara tekabül eden bir kavram olarak kullanılırken; toplumsal cinsiyet (gender) kadın ile erkek kimliklerinin kuruluşunun ve aralarındaki ilişkinin toplumsal ve kültürel olduğuna işaret eden bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Ancak daha 1970'li yıllardan itibaren feminist teori içerisinde cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkinin niteliğinin tam olarak ne olduğu konusundaki tartışmalar, biyolojik olan ile toplumsal olanı kesin ve net bir şekilde ayırarak düşünmenin mümkün olmadığı, toplumsal-kültürel kuruluşun dışında bir biyolojik cinsiyet gerçeğinden bahsedilemeyeceği şeklinde bir ilerleme göstermiştir. Bu bağlamda, beden varsayılan doğallığı sorunsallaştırılmaya, cinsiyetlendirilmiş söylem öncesi bir bedenin mevcut olmayacağı vurgulanmaya başlanmıştır. Söz konusu tartışmalar toplumu katı biçimde kadın ve erkek olarak bölen “ikili cinsiyet rejimi”nin de sorgulanmasını beraberinde getirmiştir (6).

Ann Oakley, 1972 yılında yayınlanan *Sex, Gender and Society* adlı kitabı ile sosyal bilimler alanına toplumsal cinsiyet kavramını sokmuş, “kadın” ve “erkek” kimliklerinin biyolojik ya da doğal olmadığını, aksine kadınlık ve erkekliğin tarihsel, kültürel ve siyasal olarak inşa edildiğine işaret etmiştir. Joan Scott, toplumsal cinsiyet kavramının, kadınlar ve erkeklere ilişkin uygun rollerin toplumsal olarak üretildiğini ifade eden “kültürel inşalar”ı işaret etmenin yolu olduğunu söyler. Scott’a göre; toplumsal cinsiyet kavramı, cinsler arasındaki ilişkinin toplumsal olarak örgütlenmesini kastetmek amacıyla kullanılmaya başlanılmıştır. Bu bağlamda “cinsiyet” ya da “tinsel farklılık” gibi terimlerde zımni şekilde mevcut olan biyolojik determinizmin reddedilmesi anlamına gelir (7).

Monique Wittig 1980'li yılların başlarında cinsiyetin biyolojik bir olgu değil, sosyal, kültürel ve tarihsel bir inşa süreci olduğuna dikkat çekmiş, hem kadınların ikincil kılınmasına hem de heteroseksüel toplum yapısının sürdürülmesine hizmet ettiğini öne sürmüştür. Ona göre, “*Bedenlerimizde ve akıllarımızda, her özelliğimizde, var olan doğa fikrine (idea of nature) uymaya zorlandık. Kendimizi ve diğerlerini ‘erkek’ ve ‘kadın’ olarak yaşamamız doğal olgular değil politik kategorilerdir... Cinsiyet kategorisi, toplumu heteroseksüel olarak temellendiren politik bir kategoridir. Türlerin üremesi yönündeki katı yükümlülük kadınlara dayatılır. Bu üreme heteroseksüel bir toplumun yeniden üretilmesidir*” (8).

Queer teorisinin kurucu isimlerinden Judith Butler, ikili cinsiyet rejimini, kadın-erkek kategorilerini masaya yatırmış, kült kitabı *Cinsiyet Belası* (1990)'nda, cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin biyolojik bedenin doğal bir uzantısı gibi algılanması fikrini eleştiriye tabi tutmuş, bedenin ve cinsiyetin birer inşa olduğunu ifade etmiştir. Ona göre biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet aslında aynı şeydir. Butler, Michel Foucault'dan hareketle, toplumsal cinsiyetin inşasında söyleme odaklanarak, söylemsellik¹ öncesinde toplumsal cinsiyetin var olmadığını altını çizer. Toplumsal cinsiyet ifadelerinin ardında bir toplumsal cinsiyet kimliği yatmadığını, o kimliğin, tam da kendisinin birer sonucu olduğu söylenen dışavurumlar ve ifadeler tarafından performatif olarak kurulduğuna dikkat çeker. “Performatiflik”, “*tek seferlik bir edim değil, tekerrür ve ritüeldir, beden bağlamında doğallaştırılmasıyla etkilerini gösterir, bir bakıma, kültürel olarak sürdürülen zamansal bir süreç olarak kavranmalıdır... Yani içsel tözün bir parçası olmaktan ziyade, edimseldir, bir yapma edimdir; ama yapılandıran önce var olduğu söylenebilecek bir özneye ait değildir*”. Yani toplumsal cinsiyet, tekrarlarla inşa edilir, sabitlenemez, sürekli yeniden şekillenebilir, süregiden bir söylemsel süreçte müdahaleye ve yeniden anlamlandırılmaya açıktır. Dahası Butler'e göre, *cinsiyetler morfoloji ve kuruluş itibarıyla sorunsuzca ikiliymiş gibi görünse bile toplumsal cinsiyetin de ikile sınırlı kalmasını varsaymamız için herhangi bir sebep yoktur*” (9).

Kadın ve erkek şeklindeki iki cinsiyet kategorisinin yeterli olmadığını ortaya koyan bir diğer isim ise, feminist biyolog Anne Fausto-Sterling'dir.

Fausto-Sterling'e göre; biyolojik cinsiyetin gerçek, toplumsal cinsiyetin ise kurgulanmış olarak görülmesi ve yansıtılması yanlış bir ikilemdir. Aslında, biyolojiyle toplumsal/siyasal olguların arasında karmaşık bir etkileşim vardır ve biyologların bu etkileşimi daha iyi anlaması ve teorilerini tekrar gözden geçirmesi gerekmektedir. 1993'te yayımlanan *Beş Cinsiyet: Erkek ve Kadın Neden Yeterli Değil?* adlı makalesinde biyoloji biliminin, cinsiyetin oluşumu konusundaki teorilerini eleştirerek, sadece biyolojik açıdan bakılsa bile kadın ve erkek olarak belirlenen iki değil, en az beş biyolojik cinsiyet kategorisi olduğunu ortaya koymuştur. Söz konusu makalesinde kadın ve erkek cinsiyetleri dışında üç farklı interseks (çift cinsiyet) kategorisi tanımlamıştır: Doğuştan testis ve yumurtalıklara (sperm ve yumurta üreten haznelere ya da eşeyssel bezler) sahip olan "hermafroditler", testisler ve dişi dış cinsiyet organlarının bazı unsurlarına sahip olan ancak yumurtalıkları olmayan "mermerler", yoktur; yumurtalıklar ve eril dış cinsiyet organlarının bazı unsurları olan ancak testisleri olmayan "fermler" (10).

Özetle kadınlık ve erkekliğin derin biyolojik ve anatomik hakikatler tarafından belirlendiği varsayımı, toplumsal örgütlenmede zorunlu heteroseksüelliğin gözden kaçırılmasına, heteroseksüellik dışındaki cinsel yönelimlerin ve heteroseksist ideolojinin tartışma dışına itilmesine neden olur. Bu bağlamda Aksu Bora'nın da belirttiği gibi "*anatomik öğelerin, biyolojik işlevlerin, tutumların, duyum ve zevklerin tek başlık altında toplanmasını, "teğellenmesini", böylece cinsiyetin cinsellikle iç içe bir kurgusal kategori haline gelişini fark etmek, bunu politik bir mesele olarak kavramak, ancak derin biyolojik hakikatler fikrinden kopmakla mümkün olabilir*" (11).

Queer Teori: Normale İtiraz/Cinsiyeti ve Cinsel Kimlikleri Sökmek

"Queer", kelime anlamı itibarıyla garip, "tuhaf", "acayip", "sıra dışı", "eksantrik", "şüpheli", "denge-siz", "normal olmayan", "yamuk" gibi anlamlara gelmektedir. Bunun yanında önceleri İngilizce argoda aşağılayıcı/dışlayıcı biçimde kullanılan Queer, ABD'de ana akım LGBT hareketi dışında kalan gruplar - Queer Nation - tarafından bilinçli ve politik bir stratejinin parçası olarak sahiplenilmiş; olumsuz/negatif içeriğinden sıyrılarak kullanılmaya başlanmıştır (12).

Queer'e dair Patrick S. Cheng'den hareketle dörtlü bir tasnif yapmak mümkündür:

1. Ötekileşmiş cinselliklere ve/veya cinsel kimliklere sahip bireyleri (lezbiyen, gey, biseksüel, interseks vb.) altında toplayan "şemsiye/çatı" bir terim olarak,

2. Eşcinsel, heteroseksüel, biseksüel vb. herhangi sabit ve normatif bir kategoriye girmek istemeyen, tanımlanmak istemeyen, özellikle tanımsız kalmak bireylerin benimsediği bir terim olarak,

3. Özellikle cinsellik ve cinsiyet kimliği konsepti içerisinde sosyal normların sorgulanmasına ve bu normlara itiraz eden ve direnen tutum sergilenmesine tekabül eden radikal politik bir eylem olarak

4. Cinsiyetler/cinsiyet halleri/cinsel kimlikler arasında sınırları silen bir teori ve akademik bir disiplin olarak (13).

Foucault ile diğer Postyapısalcı düşünürlerden, Feminizm'den, Gey-Lezbiyen Çalışmaları'ndan ilham alan Queer'in, akademiye girişi, 1990 yılında California Üniversitesi'nde Theresa de Lauretis'in düzenlediği konferans ve aynı yıl içinde yayınlanan Butler'in *Cinsiyet Belası* ve Eve Kosovsky Sedgwick'in *Epistemology of The Closet* (Dolabın Epistemolojisi) kitaplarıyla olmuştur (14). Queer teorisyenleri, kadın-erkek, eşcinsel-heteroseksüel ikiliğini yapıbozumuna uğratarak toplumsal cinsiyet ve cinsel kimlik kategorilerinin sorgulanmasını sağlamış, bu kategorilerinin sınırlarının aşındırılmasında öncü rol oynamışlardır. Queer teori, "normal"i inşa eden normların kuruluş ve işleyiş yapısını (normativite) sorgular. Cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsel pratiklerle ilgili her tür damgalamaya dolayısıyla da cinsel kimliklerin üzerine kurulduğu her tür kategoriye karşı durur. Kadınlık-erkeklik, eşcinsellik-heteroseksüellik gibi taksonomilere, bu yapıların beraberinde getirdiği uyumluluklara karşı, cinsiyet/toplumsal cinsiyet/cinsel yönelim kimliklerinin hiçbirinin "doğal" ve "normal" olmadığını, tarihsel, kültürel ve toplumsal olarak inşa edildiğini ve dolayısıyla da iktidar ilişkilerinden bağımsız düşünülemediğini savunur; hakikat rejiminin cinsel kimlikleri nasıl düzenlendiği ve bu kimliklerle özdeşleşmelerin bireyleri nasıl mümkün kıldığı ve kısıtladığı etrafında yoğunlaşarak yıkıcı bir politika önerir. Özellikle egemen olandan farklı cinsel oluşlar üzerine odaklanarak, hâkim cinsiyet tarafından belirlenen 'normal' ve

'sapkın' kategorilerinin cinsel davranışlara/eylemlere ve kimliklere yaptığı atıfların politik eleştirisi ortaya koyar. Cinsiyet-toplumsal cinsiyet, eşcinsellik-, heteroseksüellik, kadınlık-erkeklik gibi kavram setlerinin iktidar ilişkileri çerçevesinde toplumsal, ve kültürel olarak inşa edildiğinin altını çizerek, normalleştirme mekanizmalarına karşı itirazı savunur. Öte yandan Queer teori sadece cinselliğe ilişkin tartışmalarla sınırlı kalmayıp kesişimsel olarak sınıf, ırk, etnisite, engellilik gibi alanlara uzanarak normalliği söküme uğrattır (12).

Heteronormativite, Heteroseksizm, Homofobi

Heteronormativite kavramını açıklamadan önce "normal" kavramı üzerinde durmak gerekmektedir. Her normal tanımı sınırları dışında kalan bir anormal'i de beraberinde getirir. Normalizasyon süreçleri, normal tanımının getirdiği ölçütlere uygun hale gelme, aynı zamanda bu tanımın dışladığı alanın marjinalleştirilmesi anlamında ikili bir yapı üretir (14). Toplumsal yaşam üzerine odaklanan biyo-iktidar bir normalizasyon toplumu oluşturur; yani insanları normlara uymaya zorlayan, onları normalleştiren bir toplumu örgütler (15). Toplumu oluşturanların büyük çoğunluğu da normal olmaya ve belirli normallik ölçütlerinin dışına çıkmamaya çalışır. Normal insanın, toplum/topluluk normlarına uygun davranan insan demek olduğu fikri gündelik hayatın ve pratiklerin bütününe kuşatır. Normal olarak tanımlanan üzerinden "anormal" olan kurumsallaştırılır. Normal olmayan sapkın, günahkâr, hasta yahut suçlu olarak damgalanır. Engelliler, akıl hastaları, uzuvlarını kaybetmiş olanlar, uyuşturucu bağımlıları, alkolikler, eski hükümlüler, işsizler, yoksullar, belli etnik, dinî veya sınıfsal aidiyetlere mensup olanlar ve LGBTİ'ler anormaller kategorisi içerisine yerleştirilir. Söz konusu figürler ya farklı tertibatlarla rehabilite edilerek normalleştirilmeli yahut ikincil olmaya, aşağıda kalmaya razı olmalıdır.

Ancak tam bu noktada anormalin daha önce tanımlandığını ve çerçvelendiğini, normalin söz konusu anormal tanımına uygun olarak varsayıldığını ve kurgulandığını vurgulamak gerekmektedir. Epistemoloji üzerine öncü çalışmalarıyla tanınan filozof ve fizikçi Georges Canguilhem *Le Normal et le Pathologique (Normal ve Patolojik, 1943) adlı eserinde*, "A-normal olarak anormal, normalin tanımlan-

masından sonra gelir, onun mantıksal olumsuzlanmasıdır. Lakin normatif bir kastın ortaya çıkmasına yol açan, gelecekteki anormalin tarihsel önceliğidir... Sonuç olarak, anormalin mantıksal olarak ikinci ama varoluşsal olarak birinci geldiğini söylemek paradoksal olmayacaktır" demektedir (16). Nitekim 1860'ların sonlarında önce eşcinsel/homoseksüel tanımlanmış, daha sonra heteroseksüel terimi eşcinselin zıttı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

"Heteronormativite"; bütün bir toplumun ve kültürün "doğallaştırılmış", "idealleştirilmiş" ve "normal" varsayılan heteroseksüel cinsel yönelim doğrultusundaki yaşam tarzı ve değerlere göre tariflendiği, heteroseksüellik dışında kalan cinselliklerin/cinsel hallerin marjinalleştirildiği, sapkın kategorisine sokulduğu, görmezden geldiği, baskı ve şiddete maruz bırakıldığı yahut uysallaştırılarak hizaya sokulduğu bir iktidar sistemini ifade etmektedir. Söz konusu sistem, biyolojik ve toplumsal olarak birbirlerinden tamamen ayrı oldukları, birbirlerini aile ve üreme vasıtası ile tamamladıkları düşünülen kadın ve erkek kategorilerini içeren ikili cinsiyet rejimi üzerinde yükselir (17). Bu anlamda heteronormativite, salt heteroseksüellik dışındaki yönelim ve kimliklerin yok sayılmasını, bastırılmasını ve dışlanmasını işaretlemeyi, aynı zamanda kadın-erkek ikiliğine (dikotomi) dayalı toplumsal cinsiyet matrisini yeniden üreterek, bireyleri "kadın" ve "erkek" olarak yaratır. Heteronormatif kültür kendisini sadece "normal" olarak değil, aynı zamanda insanlık, toplum, ilişkisellik, üreme konularında da anlaşılabilirlik sağlayan yegâne model olarak dayatmış; diğer bütün cinsel ve cinsiyete dayalı formları en iyi ihtimalle yan rolere hapsederek kıyıya itmiş, çoğunlukla da ortadan kaldırılması gereken birer tehdit olarak kodlamıştır (18).

Butler da bu doğrultuda "bedenlerin, toplumsal cinsiyetlerin ve arzuların doğallaştırılmasını sağlayan kültürel idrak çerçevesi" olarak tanımladığı "heteroseksüel matris"in (heteronormativite ile aynı anlama gelmek üzere), zorunlu heteroseksüellik pratiği üzerinden işleyen iki cinsiyeti varsaydığını, sadece bunun doğal ve akla yatkın olduğu düşüncesi üzerinden yola koyulduğunu söylemektedir. Heteronormativitenin istikrarı, söz konusu cinsiyet ikiliğini söylemsellik öncesi bir alana atfetmekten ve doğallaştırmaktan geçer. Böylelikle heteroseksüel-

lik kurumsallaşırken sadece toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin sürekli kılınmasını sağlamaz, alternatif cinselliklerin marjinalleştirilmesini de kapsar. Toplumsal cinsiyet normlarına uymayan bazı “toplumsal cinsiyet kimlikleri”, ise “gelişimsel hatalar” ya da “mantıksız imkânsızlıklar” olarak değerlendirilir (9).

“Heteroseksizm”; doğal, normal, üstün ve kabul edilebilir olan cinsel yönelimin heteroseksüellik olduğunu öne süren; heteroseksüel olmayan her türlü davranış, kimlik veya ilişkiyi damgalayan, reddeden ve aşağılayan ideolojik sistem anlamına gelmektedir (19). Gordon Marshall *Sosyoloji Sözlüğü’nde heteroseksizmi, “Karşı cinsten insanların ilişkiye girdiği heteroseksüelliğin karşıtı olarak aynı cinsten insanların ilişkiye girdiği homoseksüelliğin yer aldığı, bir dizi toplumsal arenada (okul, iş, kilise vb.) heteroseksüelliğe ayrıcalıklı rol atfedilen, çok çeşitli toplumsal pratikleri (dilbilimselden fiziksele kamusal ve özel alanda açık ve üstü kapalı olarak) anlatan bir terim”* olarak tanımlamaktadır. Bu tanım heteroseksüelliğe atfedilen ayrıcalıklı konumlara, toplumsal avantajlara ve üstünlüklere işaret eder. Heteroseksizm, heteronormatif normlar temelinde yükselir. Heteronormatif normlar bireylerin cinselliklerini heteroseksüellik etrafında denetler, heteroseksüelliği dayatır ve toplumun tüm örüntülerine nüfuz eder (20,21). Feminist teorisyen Adrienne Rich de “zorunlu heteroseksüellik” kavramını geliştirmiş, toplumsal cinsiyet düzenlenişini cinselliğin düzenlenişle birleştirerek, toplumsal olarak biçimlendirilmiş ve önceden planlanmış cinsiyet -toplumsal cinsiyet ayrımlarının ve hiyerarşilerinin yapısal düzenlemelerini zorunlu heteroseksüellik olarak adlandırmıştır (22).

Heteroseksist ideolojinin yeniden üretilmesinde ve heteronormatif sistemin sürekliliğinin sağlanmasında aile, merkezi rol onayan bir kurumdur. Hem kadınlara hem de LGBTİ'lere uygulanan baskının kökeninin, çekirdek aile etrafında örüldüğü söylenebilir. Kapitalizmin gelişimine paralel olarak en küçük yapıtaşı olarak görülen toplumun temelinde yerleştirilen heteronormatif aile korunarak aynı zamanda kapitalizmin sürekliliği garanti altına alınmaktadır. Bu nedenle modern ulus-devletlerce yeniden kurgulanan çekirdek aile hayatı ve “normal” addedilen heteroseksüellik bir yandan toplumsal düzenin sağlanması ve korunması için diğer

yandan da devletin savaşta ve barışta ihtiyaç duyduğu asker/işçi nüfusunun garanti altına alınması ve pazarın arzına yanıt verecek bir nüfusun idame edilmesi için gerekli görülmüştür. Denis Altman ve Mario Mieli gibi teorisyenler aileyi, “sermayenin emek kaynağı ihtiyacını ve devletin tabi kulma ihtiyacını karşılayan bir heteroseksüellik fabrikası” olarak değerlendirmişlerdir (21,23).

Cinsellikler alanında herkesin uymasının istendiği ve uyulmadığı takdirde dışlama mekanizmalarının devreye girdiği normatif düzen (heteronormativite) ve ideolojik çerçeve (heteroseksizm) bir ayrımcılık biçimi olarak homofobinin oluşmasına kaynaklık etmektedir.

“Homofobi”, kavramı ilk kez 1972 yılında psikoterapist George Weinberg tarafından “heteroseksüeller açısından eşcinsellerle yakınlaşmaktan ya da yakın çevresinde bulunmaktan korkma ve eşcinseller açısından da kendilerinden nefret etme” şeklinde tanımlanmıştır. Bu bağlamda homofobi eşcinsellere ilişkin olumsuz duygu, tutum ve davranışlara işaret ederken, bifobi, biseksüellere; transfobi ise translara dönük önyargı ve nefretin ifadesi olarak anlaşılabilir.

Psikolojide homofobiye ilişkin ilk kavramsallaştırmalara bakıldığında bu olgunun zihinsel bir düzensizlik olarak, eşcinseller veya eşcinselliğe ilişkin irrasyonel korkularla ilişkilendirilerek bireysel bir patoloji olarak anlaşılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu yaklaşım homofobiyi diğer fobi türleri gibi, bireysel düzlemde ele almaktadır. Oysa homofobiyi fobiden ayrı düşünmeyi zorunlu kılan farklar bulunmaktadır. Söz konusu farklar, beş temel düzeyde ele alınabilir: İlk olarak herhangi bir fobiyle ilişkilendirilebilecek duygu, korkudur; oysa homofobi, çoğunlukla kızgınlık ya da öfke duyguları içinde tanımlanır. İkincisi, herhangi bir fobi, genel olarak ölçsüz ve akıldışı şeklinde bir tanıma içerir; fakat homofobik tepkiler, sıklıkla anlaşılabilir, haklı ve kabul edilebilir biçimde dikkate alınmaktadır. Üçüncü olarak bir fobi, tipik olarak fobi nesnesinden uzak durmaya neden olmaktadır, ancak homofobi, düşmanlık ve saldırganlık biçiminde ortaya çıkar. Dördüncüsü, herhangi bir fobi çoğunlukla siyasi bir gündemle ilişkilendirilmez, oysa homofobinin önyargı ve ayrımcılığı içeren siyasi boyutları vardır. Son olarak homofobiden farklı olarak insanlar, herhangi bir fobiden acı

çekerler (24). Bu bağlamda homofobi, heteronormatif aile, eğitim, sağlık, din, medya, siyasal ve hukuksal düzenlemeler ve ideolojik aygıtlarla aktarılır; sosyalizasyon sürecinde bireyler bu kanallarla norma dair olanı içselleştirir, pekiştirir, norm olana tehdit oluşturduğu düşünülen eşcinsellik, biseksüellik, transeksüellik gibi cinsel haller farklı ayrımcılık pratikleri ve şiddetle bastırılmaya çalışılır. Melek Göregenli'nin belirttiği gibi, *homofobinin bireysel bir inanç olmanın ötesinde, sosyokültürel bağlamda anlam sistemleriyle, kurumlarla ve sosyal geleneklerle ilişkili ele alınması gereken politik bir alanda olduğu düşünülmesi*" gerekmektedir (25).

Tarih ve Modern Zamanlar

Günah söyleminden hastalığa, hastalıktan hak talebine

Sherry Wolf, "tonlarca tarihsel kanıtın, bugün eşcinsel davranış diye tanımladığımız şeyin en azından binlerce yıldır var olduğunu ortaya koyduğunu ve eşcinsel davranışların insanlar dünya üstünde yürümeye başladığından bu yana olduğunu varsaymanın mantıklı olduğunu" ifade eder. Antik Yunan ve Roma'dan Osmanlı İmparatorluğu'na, İslam toplumlarından Avrupa'ya, Hindistan'dan Çin'e, Afrika kabilelerinden Amerikan yerlilerine kadar bugün eşcinsellik yahut transeksüellik olarak adlandırılan davranış ve pratiklerle karşılaşmak mümkündür. Bireyin hemcinsiyle kurduğu ilişki kimi toplumlarda günahlar arasında sayılıp ağır cezalarla yasaklanırken kimi toplumlarda meşru görülmüş, en azından kayıtsız kalınmıştır. Ancak bütün bu toplumlarda günah olarak yasaklanan, cezalandırılan ya da meşru görülen, onaylanan ve övülen eşcinsel eylem ve davranışlardır; yoksa tanımlanabilir bir insan, bir kimlik değildir. Eşcinsel davranış, kişinin davranışlarından herhangi biri olarak görülmüş, kişinin cinsel kimliğini tanımlayan ayırt edici bir özellik olarak değerlendirilmemiştir (26,27).

Foucault, 18'inci yüzyıldan itibaren cinselliğe ilişkin özel bilgi ve iktidar tertibatları geliştirildiğini, bunların dört büyük hat üzerinden yerleştiğini söyler: "kadın bedeninin histerikleştirilmesi", "çocuk cinselliğinin pedagojikleştirilmesi", "üreme davranışlarının toplumsallaştırılması" ve "sapkın hazzın psikiyatikleştirilmesi". Söz konusu tertibatlar aracılığıyla salt üreme düzenine uymayan, özünde heteroseksüellik dışı ve doğurgan olmayan

cinsellik biçimleri ayıklanmış; çocukluktan yaşlılığa bir cinsel gelişme normu tanımlanmış ve tüm sapsmalar titizlikle belirlenmiştir. Tam da "sapkınlıkların" tanımlandığı, yerleştirildiği, sınıflandırıldığı bu dönemde ayrıksı bir türü temsil ettiği veya bir kimlik sürekliliğine sahip olduğu söylenen "eşcinsel" icat edilmiştir. Cinsel edimler asli olarak günahın, yasanın ve suçun hedefi olmaktan çıkıp, giderek tıbbi-psikiyatrik şekillerde tanımlanmış bir normun hedefi hâline gelmeye başladığında "eşcinsellik" doğmuştur. Foucault, yayınladığı tarihten bugüne cinsiyet ve cinsellikle ilgili neredeyse tüm çalışmalara kaynaklık etmiş olan *Cinselliğin Tarihi (1976-1982)* adlı eserinde; "Livata - eski Kilise yasasında ya da medeni hukukta sözü geçen - yasak edimlerden biriydi; bunu yapan kişi yalnızca hukuksal bir özneydi. On dokuzuncu yüzyılın eşcinselliğe adeta bir oyun ya da roman kahramanıdır: Bir geçmişi, bir tarihi ve çocukluğu, bir karakteri, bir yaşam biçimi; aynı zamanda bir morfolojisi, bir anatomisi ve belki de gizemli bir fizyolojisi vardır. Bütün olarak neyse, bunun hiçbir ögesi cinselliğinden soyutlanamaz. [...] Cinsellik alışlagelmiş bir günah olarak değil de, tuhaf bir doğa olarak eşcinselliğin tözündedir. Ruhbilimsel, psikiyatrik ve tıbbi açıdan eşcinsellik kategorisinin, eşcinselliğin bir cinsel ilişki türü olarak değil de belli bir cinsel duyarlılık özelliği, kişinin kendisinde var olan dişi ve erkeğe belli bir biçimde yer değiştirmesi olarak tanımlandığı andan itibaren oluştuğu [...] unutulmamalıdır. Eşcinsellik, livata alışkanlığından, bir tür androjini ya da ruhsal hermafroditliğe dönüştürüldüğünde, cinselliğin bir görünümü olarak ortaya çıkmıştır. Livata alışkanlığı olan, doğru yolu bulmuşken sapan bir döneç olarak görülmekteydi, oysa eşcinsel bundan sonra bir 'tür' olmuştur." demektedir (1,28,29).

Foucault'ya göre bu süreç, nüfusun güvence altına alınması, işgücünün yeniden üretilmesi, toplumsal ilişkiler biçiminin sürdürülmesi, kısacası ekonomik olarak yararlı, siyasi olarak muhafazakâr bir cinsellik düzeninin kurulmasıyla bağlantılı olarak düşünülebilir (28). Bu bağlamda cinsellik tertibatı altında eşcinselliğin icadının kapitalizmin gelişmesiyle doğrudan ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Daha önceki sınıflı toplumlar, belli cinsel faaliyetleri yasaklarken, doğmakta olan kapitalist devlet ve onun tıp, hukuk, eğitim, akademi gibi ayakları, insan cinselliğini daha önce

akla getirilemeyecek biçimlerde tanımlamaya ve kontrol etmeye girişmiştir (26).

Foucault gibi John D'Emilio da modern eşcinselliğin ortaya çıkışı açısından önemli bir bağlam sunan dönemin 19'uncu yüzyılın sonları olduğunu savunmaktadır. D'Emilio, eşcinsel kimlik için gerekli koşulları oluşturanın, kapitalizm, daha özelde serbest emek sisteminin tarihsel gelişimi olduğunu belirtir. Sermayenin genişlemesi ve ücretli emeğin yayılması çekirdek ailenin yapısında ve işleyişinde, aile hayatı ideali ve heteroseksüel ilişkilerin anlamında derin bir dönüşüm yaratmış; ailedeki bu değişimler kolektif bir eşcinsel kimliğini ortaya çıkarmıştır. Ona göre, "Ücretli emeğin yayılması ve üretimin toplumsallaşması, cinselliğin üremenin emrinden çıkmasına olanak sağladı. İdeolojik olarak, heteroseksüel pratik, yakınlık kurmanın, daha mutlu olmanın ve tatmin olmanın bir aracı haline geldi: Haneyi ekonomik bağımsızlığından mahrum bırakan ve üremenin cinsellikten ayrılmasını teşvik eden kapitalizm, bazı kadın ve erkeklerin kişisel hayatlarını hemcinslerine duydukları cinsel/duygusal çekime göre düzenlemelerinin koşullarını yarattı. Kapitalizm, lezbiyenlerden ve geylerden oluşan kentli toplulukların oluşmasını ve yakın geçmişte cinsel kimlik merkezli bir politikayı mümkün kıldı" (30). Modern kapitalizm, eşcinsel kimliğinin doğmasına imkân verecek şekilde mekânı yaratmıştır (26).

Eşcinsellik/Homoseksüellik bir kavram olarak dünyada ilk kez 1868 yılında Alman-Macar gazeteci Karl-Maria Benkert (Károly Maria Kertbeny) tarafından, Alman seksolog Karl Heinrich Ulrichs'e yazılan bir mektupta kullanılmıştır. Kertbeny, homoseksüel sözcüğünü daha sonra, 1869 yılında, Prusya Ceza Kanunu'nda "sodomi"yi suç sayan düzenlemenin görüşmeleri esnasında milletvekillerine yazdığı açık mektupta bir kez daha kullanmıştır. Homoseksüel, Yunancadaki homo (eş, aynı) ve ortaçağ Latincesindeki sexualis (cinsel) sözcüklerinden oluşturulmuştur. Homoseksüel sözcüğünün İngilizceye girişi 1890'larda olmuştur. İlk olarak 1891'de şair-yazar John Addington Symonds'un "homoseksüel içgüdüler" ifadesini kullanmasıyla İngilizceye girmiştir. Ardından seksolog Havelock Ellis ile birlikte kaleme aldıkları *Sexual Inversion* (Cinsel Terslik, 1897) adlı kitaplarıyla, doğuştan gelen patolojik bir cinsiyet anomalisi olarak "terslik" kavramını popülerleştirmiş-

tir. Böylelikle modern bir tıp/kimlik olarak eşcinsellik bilimsel çevrelerde doğaya karşı günahatan zihinsel bir hastalığa evrilmiş; eşcinselliğin cezalandırılacak değil, tedavi edilecek doğuştan bir hastalık olduğu fikri ileri sürülmeye başlanmıştır.

1897'de Sosyal Demokrat Parti (SPD) üyesi Alman nörolog ve seksolog Dr. Magnus Hirschfeld eşcinsellere yönelik yasal ve toplumsal hoşgörü-süzlüğü sona erdirmek amacıyla faaliyet gösterecek, bu anlamda ilk eşcinsel örgütlenmesi sayılabilecek "Bilimsel-Hümaniter Komitesi"ni kurmuştur. İlerleyen yıllarda Hirschfeld'in Berlin'de "Bilimsel Bir Zemin Temelinde Cinsel Reform Dünya Birliği"ni ve 1921'de "Seks Araştırmaları Enstitüsü"nü kurması hareketin örgütlülüğünde yeni bir noktaya gelindiğine işaret etmektedir. Yine tarihte bilinen ilk eşcinsel dergisi *Der Eigene* (Biricik) 1896'da Almanya'da yayın hayatına başlamıştır. 1933'ten sonra Nazi iktidarı bu erken eşcinsel hareketi sistematik olarak yok etmiştir. Eşcinseller kollarına pembe üçgen işaretleri takılarak toplama kamplarına gönderilmiş, daha sonra 1970'li yıllarda bu pembe üçgen LGBTİ hareketinin simgelerinden biri olarak kullanılmaya başlanmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında ilk eşcinsel örgütü 1946'da Shakespeare Club (Shakespeare Kulübü) adı altında Hollanda'da kurulmuştur. Bu örgüt 1949 yılında adını COC Netherland adıyla değiştirmiştir ve bugün de varlığını sürdürmektedir. Sonrasında benzeri topluluklar "Eşcinsel Dostları" adıyla 1940'lar ve 1950'lerde kurulmaya devam etmiştir.

Soğuk Savaş'ın bütün ağırlığıyla hüküm sürdüğü 1950'li yıllarda ABD'de her türlü muhalif hareketi ve düşüncüyü düşmanlaştıran "McCarthyizm", solcuları ve komünistleri olduğu kadar eşcinselleri de hedef tahtasına oturtmuştur. Eşcinsellik her eyalette suç sayılmış, başta psikiyatri olmak üzere tıp, eşcinselleri tedavi etmek için elektro konvülsif terapi (EKT, elektro-şok tedavisi) vb. yöntemler kullanmış, eşcinseller işkence ve kötü muameleyle karşılaşmıştır. Bütün bu baskılara rağmen geyler ve lezbiyenler, Mattachine Society (Mattachine Topluluğu) ve Daughters of Bilitis (Bilitis'in Kızları) gibi adlar altında kendilerini "Homophile Movement" (Eşcinsel Dostları Hareketi) olarak tanımlayarak örgütlenmişlerdir.

Ancak bugün LGBTİ Hareketi olarak tanımladığımız toplumsal mücadelenin ivme kazanması 1960'lı yıllarda gerçekleşmiştir. 28 Haziran 1969 gecesi polislerin New York Christopher Street'te eşcinsellerin ve transların eğlendiği bir bara baskın düzenlemesi üzerine bardakilerin direnişi ile başlayıp, sonraki günler binlerce eşcinsel ve transın katılımıyla devam eden "Stonewall İsyanı" LGBTİ mücadelesinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu ayaklanma ve kendi gücünün farkına varma anı, o günden bu yana pek çok ülkede her sene haziran ayının sonunda 'LGBTİ Onur Haftası' olarak kutlanmaktadır. Stonewall İsyanı'nın hemen ardından önceki örgütlenmeleri yetersiz bulan eşcinsel ve translar daha radikal bir mücadele için Gay Liberation Front (GLF, Eşcinsel Kurtuluş Cephesi)'u kurmuşlardır. Gay kelimesini adında kullanan ilk örgüt olan GLF, politik mücadelede Siyah hareketi, savaş karşıtı hareket, feminist hareketle birlikte daha güçlü olacaklarını savunarak çalışmalarını yürütmüşlerdir. Bu yıllarda İngiltere'de aynı adla, Fransa'da Front Homosexuel d'Action Révolutionnaire (FHAR, Devrimci Hareket için Eşcinsel Cephesi), İtalya'da Fronte Unitario Omosessuale Rivoluzionario Italiano (F.U.O.R.I, İtalyan Devrimci Homoseksüel Birleşik Cephesi) gibi adlarla pek çok eşcinsel örgütü kurulmuştur.

Bu dönem yürütülen mücadelelerin neticesinde 1973 yılında ilk olarak Amerikan Psikiyatri Birliği (APA), Ruhsal Bozuklukların Tanı ve İstatistiksel El Kitabı'nda eşcinselliği ruhsal bir bozukluk olarak tanımlamaktan vazgeçmiş; yıllar sonra Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 17 Mayıs 1990'da aldığı kararla Uluslararası Hastalık Sınıflandırması (ICD) listesinden çıkarmıştır. O tarihten bu yana 17 Mayıs dünyanın çeşitli bölgelerinde ve 2006'dan bu yana Türkiye'de Kaos GL öncülüğünde "Uluslararası Homofobi ve Transfobi Karşıtı Gün" (IDA-HOT) olarak kutlanmaktadır.

1980'lere gelindiğinde LGBTİ Hareketi içerisinde yürütülen teorik ve politik tartışmalar neticesinde farklı politik duruşlar, eğilimler ve örgütlenmeler ortaya çıkmıştır. Tam da bu dönemde AIDS zuhur etmiş, ilk başta eşcinsel hastalığı olarak görülüp "Gey Kanseri" olarak adlandırılmıştır. Bugün bile yaygın olan AIDS'in en çok eşcinseller arasında görüldüğü, eşcinsel ilişkiler yoluyla bulaştığına dair mit o dönem yerleşmiştir. Eşcinsellerin AIDS

dolayısıyla bir kez daha günah keçisi ilân edilmesi AIDS'e karşı mücadelede çok aktif rol almalarına sebep olmuştur.

1990'lar ve 2000'ler Batı'da LGBTİ'lerin parlamento ya da hükümet düzeyinde siyasi temsil olanağına kavuşmaya başladığı yıllar olmuştur. Yasal ve hukuksal tartışmalar bugün de devam etmekte ve her geçen gün yeni kazanımlar elde edilmektedir. Bunun dışında LGBTİ'ler uluslararası birlikler ve ağlar oluşturarak LGBTİ hareketinin Batı dışında da pek çok ülkede de güçlenmesine katkı sağlamışlardır. Özellikle ABD'de ve Batı Avrupa ülkelerinde LGBTİ hareketi yurttaşlık hakları alanında önemli kazanımlar elde etmiş, ayrımcılık karşıtı yasaların, LGBTİ'lere yönelik nefret suçlarını ve söylemini cezalandıran düzenlemelerin yürürlüğe girmesini sağlamışlardır. Bunlar arasında evlilik, miras ve evlat edinme hakları önemli mücadele alanları ve kazanım başlıkları olarak görülmektedir.

LGBTİ Hareketi açısından Kuzey Amerika ve Batı Avrupa dışı coğrafyada özellikle iki ülke örneği büyük önem taşımaktadır: Güney Afrika ve Ekvador. LGBTİ hareketi Güney Afrika'da ırk ayrımcı "Apartheid" rejimine karşı Siyahların özgürlük mücadelesi içerisinde, Ekvador'da ise yerli halkları hareketi içerisinde yer almış, onlarla ittifaklar oluşturmuştur. Bunun neticesinde Güney Afrika'nın Apartheid sonrasında uzun bir tartışma neticesinde 1996'da ilan ettiği Anayasa'da ve 1998 Ekvador Anayasası'nda cinsel yönelim ayrımcılığı açıkça yasaklanmıştır. Bu ülkeler cinsel yönelim özgürlüğünü anayasalarında tanıyan ilk ülkelerdir. (1,2,26,27).

LGBTİ Hareketinin Türkiye Seyri

Türkiye'de LGBTİ Hareketi; 1985'lerde eski soldan ayrılanları, feministleri, çevrecileri, eşcinselleri kapsayan ancak bir girişim olmaktan öteye gidemeyen Radikal Demokratik Yeşil Parti Girişimi kimi örgütlenme deneyimlerinden sonra bağımsız bir politik ve toplumsal özne olarak 1990'larda İstanbul'da Lambdaİstanbul'un, Ankara'da ise Kaos GL'nin faaliyete geçmesiyle ortaya çıkmıştır. 1994'de Türkiye'nin ilk LGBTİ dergisi olarak "Kaos Şanlıyor" kapağıyla ve bugün hala LGBTİ hareketinin temel sloganlarından biri olan "Eşcinsellerin Kurtuluşu Heteroseksüelleri de Özgürleştirecektir" sloganıyla çıkan Kaos GL o tarihten bu

yana yayını sürdürmekte, LGBTİ politikasının gündemini belirlemede temel rol oynamaktadır. Kaos GL'nin 8 Mart 1996'da Dünya Kadınlar Günü'nde ilk kez alanlara çıkması LGBTİ örgütlerinin sokak eylemlerinde görünür olması bakımından önemlidir; ancak LGBTİ örgütlerinin kamusal görünürlüklerinin arttığı, alanlara çıktığı ve çeşitlendiği yıllar 2000'ler olmuştur. Kaos GL 2001 yılı 1 Mayıs'ında alanlara çıkmış, ertesi yıllarda LGBTİ örgütleri savaş karşıtı platform ve daha birçok platformun içerisinde yer almıştır. 2003 Mayıs'ında Kaos GL Ankara'da daha sonra Homofobi Karşıtı Buluşmalara kaynak olan "Gey ve Lezbiyenlerin Sorunları ve Toplumsal Barış İçin Çözüm Arayışları Sempozyumu"nu düzenlemiş, aynı yılın Haziran'ında Lambdaİstanbul ilk "Onur Yürüyüşü"nü gerçekleştirmiştir. O zaman küçük bir grubun katıldığı Onur Yürüyüşü'ne katılım yıllar içerisinde giderek artmış Gezi İsyanı sonrası 2013 Onur Yürüyüşü'ne 50.000 kişi katılmıştır. Kaos GL 2006 yılından itibaren geniş katılımlı ve anti-heteroseksizm zemininde ortaklaşmaya dayalı "Homofobi ve Transfobi Karşıtı Buluşma"yı gerçekleştirmeye başlamıştır. Kaos GL 2005'te, Lambdaİstanbul 2006'da dernekleşmiş; yine 2006 yılında Ankara'da transların ilk öz-örgütlenmesi olan Pembe Hayat kurulmuş; sonrasında İzmir'den Mersin'e, Eskişehir'den Diyarbakır'a kadar tüzel kişilik kazanmış dernekler, bağımsız inisiyatifler, aile destek grupları ve üniversite öğrenci toplulukları olmak üzere pek çok yapı ortaya çıkmıştır.

Dernekleşerek kurumsal yapılara kavuşan LGBTİ Hareketi eşit yurttaşlık mücadelesinde temel olarak şu talepleri ön plana çıkarmıştır:

- Anayasa'nın eşitlikle ilgili 10. maddesine "cinsiyet kimliği" ve "cinsel yönelim" ibarelerinin eklenmesi,
- Hukuksal düzenlemelerdeki "genel ahlak", "kamu düzeni", "adap" gibi LGBTİ'ler açısından sorun yaratan muğlak ve göreceli ifadelerin kaldırılması,
- Temel hak ve özgürlükler konusunda uluslararası sözleşmelerin esas alınması
- LGBTİ'lere ve aslında ötekileştirilen tüm toplumsal kesimlere yönelik nefret söylemini ve nefret suçlarını önlemeye, bu suçlarda cezazırlığı ortadan kaldırmaya yönelik bir hukuksal düzenleme yapılması.

Genel mücadele pratiği açısından ise Türkiye'de LGBTİ hareketi; eşitlikçi ve özgürlükçü değerleri savunmakta, bu değerleri savunan farklı toplumsal kesimlerle bir araya gelmeye çalışmakta, tüm ezilen, dışlanan, ötekileştirilen gruplarla ittifaklar kurmaya çalışmakta, feminizm, kadın, ekoloji, Alevi sorunu, Kürt Sorunu ve barış, sendikalar ve sosyal politika, eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, barınma hakkı, siyasal tanınma, temsil ve eşitlik başlıklarında söz üretirken bunların iktidar ilişkileriyle ve mevcut sistemle ilişkisini kurmaktadır. Bir yandan eşit yurttaşlık taleplerini dillendirir ve bunun için mücadele ederken diğer yandan topyekûn bir özgürleşme ve kurtuluş perspektifinin savunuculuğunu yapmaktadır (5,23).

Bu doğrultuda ortaya çıktığı günden itibaren Türkiye LGBTİ Hareketi, kendisini sol, sosyal-demokrat, sosyalist, devrimci, yurtsever olarak adlandıran çevre ve yapılarla dirsek teması içerisinde olmuş, hatta bazı aktivistleri aynı zamanda söz konusu yapıların üyesi olagelmıştır. Ancak LGBTİ hareketinin ilişki kurma çabası uzunca bir süre sol-muhafız kesimlerde yeterli karşılık görmemiş, hatta kimi çevreler eşcinselliğin "çürümüş kapitalizmin artığı" yahut "bir yabancılaşma biçimi" olduğu yolundaki, artık en azından Batı'daki muhafız hareketler tarafından çoktan aşılıp ve terk edilmiş argümanları ısrarla savunmayı sürdürmüşlerdir. Bu doğrultuda LGBTİ'lerin Türkiye'de sol muhafız kesimler tarafından Gezi İsyanı'na kadar birbiriyle ilişkisel olan büyük farklılıkların ve toplumsal antagonizmaların ana eksenlerinden biri olarak görülüp, niteliksel dönüşümü yaratacak toplumsal özne kategorisinin vazgeçilmez bileşeni olarak değerlendirilmediği söylenebilir.

LGBTİ'lerin siyasi temsil anlamında görünürlük kazanmaya başlaması ise 2000'lere doğru gerçekleşmiştir. İlk olarak trans aktivist Demet Demir 1999 yerel seçimlerinde Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP)'nden belediye meclis üyeliğine, 2007 yılında ise milletvekilliğine aday gösterilmiştir. Gezi İsyanı sonrası dönemde önce Mart 2014 yerel seçimlerinde, sonra Haziran 2015 genel seçimlerinde Halkların Demokratik Partisi (HDP) ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'den aday olan LGBTİ'lerin yürüttüğü çalışmalar ile siyasi temsil konusu LGBTİ Hareketi'nin ana gündemlerinden biri haline gelmiştir. Eşcinsel aktivist Barış Sulu 7

Haziran 2015 seçimlerinde HDP'nin Eskişehir milletvekili adayı olmuştur (31,32).

Türkiye'de bugün gelinen aşamada ise, daha muhafazakâr-İslami bir toplum yaratma ve siyasal sistemi bu çerçevede otoriter tarzda dizayn etme arzusundaki AKP rejimi altında LGBTİ'ler çok daha kapsamlı bir saldırı ile karşı karşıyadır. Yeni rejim, kadını ve erkeği fitratına göre ayırıp, kadınları ikincilleştirirken LGBTİ varlığını da fitrata aykırı olarak sapkın ve günahkâr ilan etmektedir. LGBTİ Hareketi kamusal ve toplumsal görünürlüğüne artışına mukabil İslamcı-muhafazakâr siyasetin başlıca düşmanları arasına girmiştir. AKP rejimi ve harekete geçirdiği farklı aparatlar hem söylemsel hem de fiili düzeyde LGBTİ'lere karşı saldırıya başlamıştır. Daha önce sorunsuz biçimde düzenlenen İstanbul Onur Yürüyüşü'ne ve Ankara'daki Homofobi Karşıtı Yürüyüş'e son iki yıldır izin verilmemesi, Kaos GL'ye yönelik İŞİD'in bombalı saldırı tehdidi, LGBTİ oluşumlarının düzenlemek istediği etkinliklerin Kutlu Doğum Haftası yahut benzeri dinsel günlere denk geldiği gerekçesiyle iptal edilmek zorunda kalınması LGBTİ'lerin seslerinin kısılmak ve yaşam alanlarının iyice daraltılmak istendiğinin göstergesidir.

Sınıfı ve Sosyal Politikayı LGBTİ Ekseninde Yeniden Düşünmek

Türkiye'de sosyal politikalar ve sendikal mücadeleler LGBTİ'leri içerecek biçimde nasıl dönüştürülebilir? Heteronormatif olmayan bir sosyal politika mümkün mü? LGBTİ mücadelesi sınıfsal dinamikler ve çelişkiler içerisinde nereye oturur, bu dinamiklerle/çelişkilerle nasıl kesişir yahut örtüşür? Kuşkusuz bütün bunlar başı başına ayrı bir yazıyı hak ediyor. Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi'nin bu sayısı bir bakıma böyle bir politik hattın nasıl oluşturulabileceğine dair kapı aralıyor.

Bugün LGBTİ'lerin kapitalist toplumdaki konumlarına baktığımızda, özellikle son otuz yılda başta Kuzey Amerika ve Avrupa olmak üzere burjuva demokrasinin hâkim olduğu ülkelerde LGBTİ'lerin yürüttüğü eşit yurttaşlık mücadelesi kuşkusuz önemli kazanımlar elde etmiş, heteroseksüel hegemonyanın sarsılıp aşındırılmasında inkâr edilemeyecek bir rol oynamıştır. Ancak kapitalizmin ve heteronormatif sistemin yeni eklemlenme ilişkileri içerisinde cinsel çoğulluğu kabul etmeyen heteroseksist ideolojinin ortadan kalkmadığı, inceltmiş şekillerde farklı yüzler kazanarak varlığını sürdürdüğü açıktır.

Örneğin söz konusu burjuva demokrasilerinde lezbiyenler, geyseler ve biseksüellerin görece bir toleransa mazhar olurken, transların bugün hâlâ massedilememiş olmaları, ikili cinsiyet rejimine uyum göstermemeleri bunu istikrarsızlaştırmaları, cinsiyetler arasındaki keskin sınırları bulanıklaştırmaları ile ilgilidir. Peter Drucker, transların kendilerini daha görünür kıldıkça, Fordizm-sonrası ekonomilerde gittikçe daha nadir ve istenir hale gelen iyi ücretli, tam zamanlı ve güvenceli işlerde çalışma ihtimallerinin düşmesinin tesadüf olmadığını; görünür özellikleri gizleme yetisinden kısmen veya tamamen yoksun olanların yöneticiler tarafından profesyonel ve hizmetler sektöründeki işlerden dışlandıklarına, iş arkadaşlarının düşmanca davranışlarına maruz kaldıklarına bunun da LGBTİ'lerin belli işyerlerinden kaçmasına veya uzak durmasına sebep olduğunu ifade eder (33).

Bu anlamda LGBTİ'lerin varlığının kabulü asıl olarak carî sistemle entegrasyona dayalı normalleştirme ve uyumlaştırma politikaları üzerine bina edilmektedir. Peter Morgan ayrımcılık ve LGBTİ'lerin ezilmesinin kapitalist toplumun yapısal bir özelliği olduğunu vurgular. Ona göre LGBTİ'lerin büyük çoğunluğu ile sistem içinde bir hücre bulabilmiş olanlar arasındaki farklı sınıf konumlarına bakmak gerekir. LGBTİ topluluğunun tam kalbinden geçen sınıfa dayalı bölünmeler; onların ezilme deneyimini, politikasını ve kurtuluş mücadelesi yürütmedeki stratejilerini etkilemektedir. LGBTİ'lerin işçi sınıfının geri kalanından daha fazla harcama gücüne sahip olduğu ya da daha fazla varlıklı olduğuna dair mit, sınıfsal ayrımları görmezlikten gelmek ve üst-orta sınıf bir kesimi tüm LGBTİ topluluğunu temsil eder olarak görmek gibi oldukça hatalı kanaatlerden kaynaklanmaktadır. Böyle bir perspektif sadece gerçeği çarpıtıp LGBTİ'lerin ezilmesini görmeyi zorlaştırmakla kalmaz, aynı zamanda LGBTİ'lerin temel eşitlik haklarına yönelik tüm hamlelere karşı direnmek isteyenlere cephaneye sağlar (34).

Patriyarka, kadının hane içi emeğine el konulması, işgücünün yeniden üretimine ve iktidar ilişkilerinin temel birimi olarak otoriter çekirdek aile, özel alan/kamusal alan ayrımı, bu ayrıma dayandırılan bir mahremiyet, heteronormativite ve heteroseksizm aynı zamanda kapitalizmin cinsiyet rejiminin oluşturucu bileşenleri olarak birbirlerini karşılıklı olarak etkiliyor ve destekliyor. Bu bağlamda toplumsal cin-

siyet rolleri ve cinsellik kapitalist bir bütünlüğü oluşturan parçalar olarak da görülebilir. Toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsellik bir toplumsal formasyonun basitçe bir yansıması değil, aksine kapitalist birikim süreçlerinin tam merkezinde yer alan olgulardır. Üretim, yeniden üretim ve tüketim, başlangıcından beri toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsellikle iç içe olmuştur. Bu bağlamda LGBTİ'leri bu hakikat rejimini sorgulayan ve temellerini sarsan önemli bir dinamik olarak görmek gerekiyor (33).

Sosyal politikalar alanına gelince; merkez kapitalist ülkelerde sosyal refah devletinin, çevresel konumlu ülkelerde ise ulusal kalkınmacılığın hâkim olduğu dönemde sosyal politikalar genellikle ev dışında çalışan baba, evin içinde ise ev işleri ve bakım yükümlülüğünü üstlenen anne ve çocuklardan oluşan, cinsiyetçi işbölümüne dayalı çekirdek aile etrafında örülmüştür. Biyolojik aile temelli bu sosyal politika perspektifi alternatif aile biçimlerini, eşcinsel birliktelikleri veya tek başına yaşamını sürdürenleri yok farz etmiştir. Bu sosyal politika yaklaşımı, feminist sosyal bilimciler ve kadın hareketi tarafından eleştirilmiştir. Feminist sosyal bilimci Ann Shola Orloff, toplumsal cinsiyeti sosyal politika analizine eklememenin bir yolu olarak sosyal politikaların, bireylerin ne ölçüde kendi özgür iradelerine dayalı hane kurabilmelerine ve bu hanenin sürdürülebilir olmasına imkân verdiğini incelemek gerektiğini işaret etmiştir. Bu bağlamda sosyal politikaların kan bağı ya da evlilik akdi üzerinden tanımlanan aile kavramı yerine birlikte ikâmet etmeye gönderme yapan hane kavramı çerçevesinde yapılandırılması LGBTİ'leri içeren bir perspektifin temelini oluşturabilir.

Volkan Yılmaz, sosyal politikalara LGBTİ yaklaşımı getirirken öncelikle şu beş noktanın dikkate alınması gerektiğinin altını çiziyor:

Birincisi, aslında ülkedeki herkesi ilgilendiren toplumsal eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik bir sosyal politika zihniyetinin mevcut olup olmadığı; ikincisi, o ülkede ayrımcılık karşıtı hukuksal düzenlemelerin bulunup bulunmadığı; üçüncüsü, LGBTİ'lerin sosyal ve ekonomik açıdan homojen değil heterojen bir grup olduğu gerçeğinin fark edilmesi; dördüncüsü, sosyal politikaların bazı başlıklarında LGBTİ bireylerin özgül ihtiyaçlarının ve farklı deneyimlerinin hesaba katılması (LGBTİ'lere yönelik sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler gibi alanlarda

aktörlerin farkındalığı, zorunlu seks işçiliği yapan trans kadınlara güvenli çalışma ortamları ya da evini terk etmek zorunda kalan LGBTİ ergenlere ve gençlere yönelik barınma politikaları); beşincisi LGBTİ'lerin yönelimlerini ve kimliklerini ailelerine açıklamaları (açılma) halinde geleneksel aile dayanışmasından mahrum kalmaları riski.

Sosyal politikaların LGBTİ'leri içerecek biçimde yeniden yapılandırılmasının bir diğer boyutu sivil birliktelik ya da eşcinsel evliliklerinin yasal olarak tanınmasıdır. Sivil birlikteliklerin ya da eşcinsel evliliklerin tanınmadığı ülkelerde eşcinsel çiftler, heteroseksüel çiftlerin birbirlerine sağlayabildikleri sosyal korumayı sağlayamamakta; eşcinsel çiftler sağlık sigortası, emeklilik ve mirastan yararlanma gibi temel sosyal koruma mekanizmalarının dışında kalmaktadır. Hâlbuki birliktelikler konusunda nötr davranarak ve herhangi bir norm dayatmayarak sosyal politikayı bireylerin özgür iradeleri ile kurulmuş haneler üzerinden kurgulamak mümkündür (35).

Sonuç Yerine

Cari kurumlar, verili toplumsal ilişkiler, normlar ve değerler karşısında, yapmanın ve olmanın yeni biçimlerini açığa çıkaran, tüm ihtimallerin yolunu açan politik ve toplumsal mücadeleleri ile LGBTİ'ler yeni bir insani olasılıklar grubunun, yeni bir toplum kuruculuğunun vazgeçilmez bileşenidir. Zira kapitalizmin cinsiyet, beden ve toplumsal yeniden üretim rejimini istikrarsızlaştırma, ikili cinsiyet rejimi üzerinde yükselen toplumsal çelişkileri parçalayabilme potansiyelini bağrında taşıyan en önemli toplumsal grupların başındadır. Bu doğrultuda heteronormatif sistemi ve heteroseksist ideolojiyi ataerki/patriarka, cinsiyetçilik, aile, devlet mülkiyet ve üretim ilişkileri ile birlikte ele alan, toplumsal örgütlenmeyi bu temelde analiz eden, LGBTİ Hareketini eşitlik ve özgürlük yürüyüşünün parçası olarak kavrayan bir perspektife ihtiyaç vardır.

Dipnotlar

1. Söylem; algılama tarz ya da şemalarını, dil ve bilgi pratiğini yöneten, kontrolü altında tutan, kültürel kod, derin yapı; dilin düşünceyi, bilgiyi ve entelektüel faaliyeti örgütleyerek düzenleyen ardalını, ek dilsel yapılar bütününden meydana gelen ideolojik boyutudur. Michel Foucault'ya göre özne, söylemden önce var olmaz; kendisi söylem sayesinde ve söylem içinde üretilir. Söylemin dışında, söylemden bağımsız olan tek bir fenomen yoktur. Aynı zamanda söylem, örgütlenmiş ve kurumsallaşmış iktidar ilişkilerinde temellenir. bkz: Ahmet Cevizci, "Felsefe Sözlüğü", Paradigma Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1999.

Kaynaklar

1. Jagose A. "Queer Teori: Bir Giriş", Çev: Ali Toprak, Nota Bene Yayınları, Ankara, 2015.
2. Weeks J. "Bir Kavramın Anatomisi: Cinsellik", Çev: İlknur Güzel, Everest Yayınları, İstanbul, 2016.
3. "Sık Sorulan Sorular", Kaos GL Yayınları, Ankara, 2010.
4. Başar K. "Farklı Yönleri ile Cinsel Kimlik: Bedensel Cinsiyet, Cinsiyet Kimliği, Cinsiyet Rolü ve Cinsel Yönelim", Toplum ve Hekim (Cinsel Yönelimler, Cinsel Kimlikler ve Sağlık Sayısı), 2014; 29 (4): 245-251.
5. Çolak Ö. (Haz.) "LGBTİ Bireylere Yönelik Ayrımcılıkla Mücadeleye Yönelik İnsan Hakları Eğitimi Programı Eğitici El Kitabı", Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi Yayınları, Ankara, 2015.
6. Özkazanç A, "Bilim ve Toplumsal Cinsiyet", kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/03/Alev-h-bilim_ve_toplumsal_1-2.docx, erişim tarihi: 11.08.2017.
7. Scott J. "Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi", Çev: Aykut Tunç Kılıç, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2007.
8. Wittig M. "Straight Düşünce", Çev: Leman Sevdâ Dancıoğlu, Pınar Büyüktaş, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2013.
9. Butler J. "Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi", çev: Başak Ertür, Metis Yayınları, İstanbul, 2008.
10. Fausto-Sterling A. "Beş Cinsiyet! Erkek ve Dişi Neden Yeterli Değil?", Çev: Öner, Sinan, <https://intersexualshalala.wordpress.com/2011/05/08/bes-cinsiyet-erkek-ve-disi-neden-yeterli-degil/>, erişim tarihi: 11.08.2017.
11. Bora A. "Cinsiyet Toplumsal Bir 'Şey'dir' İçinde: Lezbiyen ve Geylerin Sorunları ve Toplumsal Barış İçin Çözüm Arayışları Kaos GL Sempozyumu, Kaos GL Yayınları, Ankara, 2003.
12. Yardımcı S., Güçlü Ö (Der.), Queer Tahayyül, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2013.
13. Boef I.C. "Eğitimdeki Sınırlara Meydan Okumak: Hollanda'daki Cinsel Çeşitliliğe Queer Pedagojik Yaklaşım", Kaos GL Dergisi (Queer Pedagoji Sayısı), 2014; 135: 20-24.
14. Özkürallı İ. "Queer Teori", İçinde: F. Saygılıgil (Haz.) Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları. Dipnot Yayınları, Ankara, 2016
15. Foucault M. "Özne ve İktidar- Seçme Yazılar 2", 3. Basım, Çev: Işık Ergüden, Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.
16. İnceoğlu Y., Özçetin B., Gökmen Tol M, Alkurt S.V. "Sağlık ve Hoşnutsuzlukları: sağlık Kanaat Önderlerinin Sosyal Medya Söylemleri ve Sağlıkın Tıbbileştirilmesi", İçinde: D. Alptekin (Ed.) Hasta Toplum: Cinsiyetçilik, Tıbbileştirme ve Tüketime Dair Sağlık Çözümlemeleri. Nobel Yayıncılık, Ankara, 2015.
17. Çakırlar C., Delice S. (Der.) "Cinsellik Muamması: Türkiye'de Queer Kültür ve Muhalefet", Metis Yayınları, İstanbul, 2012.
18. Luhmann S. "Sochi (Queer) Pedagojileri", Kaos GL Dergisi (Queer Pedagoji Sayısı), 2014; 135: 48-49.
19. Çabuk D., Candansayar S. "Tıp ve Homofobi", İçinde: A. Erol, N. Öztop, Homofobi Kimin Meselesi?: Anti-Homofobi Kitabı 2. Kaos GL Yayınları, Ankara, 2010.
20. Başar K, Nil M.N, Kaptan S. "Eşcinsellikle İlgili Yaygın Yanlışlar, Bilimsel Doğrular", İçinde: A. Erol, N. Öztop, Homofobi Kimin Meselesi?: Anti-Homofobi Kitabı 2. Kaos GL Yayınları, Ankara, 2010.
21. Partog E. "Heteroseksizm", <http://feministiz.blogcu.com/heteroseksizm-erdal-partog/987753>, erişim tarihi: 11.08.2017.
22. Jackson S., Scott S. "Cinselliği Kuramlaştırmak", Çev: Selen Serezli, Nota Bene Yayınları, İstanbul, 2012.
23. Erdoğan B., Köten E. "Yeni Toplumsal Hareketlerin Sınıf Dinamiği: Türkiye LGBT Hareketi", Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 2014; 2 (1): 93-113.
24. Öztürk A. "Bir Erkeklik Alt Alanı Olarak Eşcinsel Erkeklik Alanı", Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2011.
25. Göregenli M. "Gruplararası İlişki İdeolojisi Olarak Homofobi" <https://makalearsivi.wordpress.com/2009/06/23/gruplararası-ilişki-ideolojisi-olarak-homofobi/>, erişim tarihi: 11.08.2017.
26. Wolf S. "Cinsellik ve Sosyalizm: LGBT Özgürleşmesinin Tarihi, Politikası ve Teorisi", Çev: Kıvanç Tanrıyar, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2012.
27. Baird V. "Cinsel Çeşitlilik: Yönelimler, Politikalar, Haklar ve İhlaller", Çev: Hayrullah Doğan, Metis Yayınları, İstanbul, 2004.
28. Foucault M. "Cinselliğin Tarihi", 6. Baskı, Çev: Hülya Uğur Tanrıöver, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015
29. Ağtaş Ö. "Hakiki Cinsiyet, Yasanın Boyunduruğu ve Siyasi Öznellik", Fe Dergi, 2012; 4 (2): 31-43. (http://cins.ankara.edu.tr/8_4.html)
30. D'Emilio J. "Kapitalizm ve Gey Kimlik", Çev: M. Efe Fırat - Arda Çiltepe, <http://www.yeniyol.org/kapitalizm-ve-gey-kimlik/>, erişim tarihi: 11.08.2017.
31. Altunpolat R. "Gezi Vesilesiyle LGBT Hareketi ve Sosyalistler: 'Bakışmlar', 'Başkalaşmlar', 'Koalisyonlar'", <http://www.kaosgl.com/sayfa.php?id=14537>, erişim tarihi: 11.08.2017.
32. Bolat D. "Zorunlu Heteroseksüellik ve Türkiye Muhalefet Alanı Üzerine Bir Tartışma", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2016; 71 (4): 1091-1117.
33. Drucker, P. "Yeni Cinsel Radikalizm", Çev: Umut Dalgıç, <http://www.kaosgl.org/sayfa.php?id=5263>, erişim tarihi: 11.08.2017.
34. Morgan P. "Eşcinseller ve İşçi Sınıfı", Çev: Deniz Aytaç, Sosyalist İşçi Yayınları, tarih ve yer yok.
35. Yılmaz V. "Yurttaşlığı 'Açmak': LGBT Bireyler ve Sosyal Politikalar", Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar, 2012; 17. (<http://www.feministya.klasimlar.org/sayi-17-haziran-2012/yurttasligi-acmak/>), erişim tarihi: 11.08.2017. ●